

Jaardiner van de Koninklijke Industriële Groote Club

Amsterdam 24 november 2017

Dames en heren, lieve aanwezigen

(het gebruik van ‘lieve’ is gemunt door onze lieve burgemeester en sindsdien zeg ik het nu ook, ter ere van hem...)

Ik vind het een voorrecht om hier vanavond te spreken in deze bijzondere club. Ik mocht al eens spreken in Sociëteit De Witte in Den Haag, over het thema van onze parlementaire democratie. Net zo’n illustre genootschap als dit en stammend uit ongeveer dezelfde tijd - maar voor een geboren Amsterdamse als ik is dit toch veel mooier. Daar komt bij dat dit gebouw voor mij als voorzitter van het Nationaal Comité 4 en 5 mei natuurlijk een speciale betekenis heeft. Elk jaar mogen wij op 4 mei hier te gast zijn, na afloop van de plechtigheid bij het Nationaal Monument: de leden van het Nationaal Comité en de vrijwilligers. Ook de koning en de koningin voegen zich bij dat gezelschap, als hun agenda dat toelaat. Wij zijn u uiteraard zeer erkentelijk voor die gastvrijheid.

De Groote Club en haar voorgangers bestaan al sinds de 18e eeuw en ik las dat de Groote Club ooit is opgericht met als doel (ik citeer) 'in goed ingerichte lokalen het gezellig verkeer te bevorderen tussen haar leden'. Nou, die goed ingerichte lokalen zijn er zo te zien nog steeds. En het verkeer tussen de leden is er de afgelopen decennia vast nog gezelliger op geworden, nu ook vrouwen lid mogen worden. Het gebouw is dus al van bijzondere historische waarde; maar de locatie, de Dam, is dat minstens zozeer. Met name in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog neemt de Dam een heel bijzondere plaats in. Het is, om met de schrijver Armando te spreken, een schuldige plek. Op 7 mei 1945 toonde dit plein de afschuwelijke waarheid dat de capitulatie wel door generaals kan worden afgekondigd, maar dat daarmee de oorlog nog niet meteen ten einde is. Terwijl de Engelse tanks over het Rokin reden openden soldaten van de Kriegsmarine het vuur vanuit het door hen geconfisqueerde gebouw van de Groote Club op de hoek van de Kalverstraat, aan de westkant van het plein. 31 feestvierende Amsterdammers verloren het leven.

Een gedenkplaat aan de gevel van het gebouw herinnert eraan en vorig jaar vroeg burgemeester Van der Laan, mij samen met hem een krans te leggen bij het nieuwe monument in de vorm van 31 naamstenen in het plaveisel.

De Dam is dus een schuldige plek, een plaats van dood en verderf. Maar het is ook een plaats van verzet. Tijdens de Februaristaking van 1941 was de Bijenkorf, aan de noordkant van het plein, één van de bedrijven waar het meest massaal werd gestaakt. Aan het begin van de middag van 25 februari 1941 stroomden winkelmeisjes en kantoorpersoneel het gebouw uit en voegden zich bij de roerige menigte. Duizenden demonstranten schreeuwden: 'Weg met de Joden-pogroms!'.

De staking groeide uit tot de grootste daad van verzet tegen de vervolging van de joden in heel bezet Europa. Elk jaar kiest Nationaal Comité een speciaal thema voor 4 en 5 mei en voor 2018 is gekozen voor het thema verzet. Voor het eerst deden we dat trouwens samen met de andere organisaties in ons werkveld zoals de oorlogsmusea. Het betekent in elk geval dat u hier komend jaar zeker nog meer van zult horen – ook van de meisjes van de Bijenkorf.

De Dam is dus zowel een schuldige plek als een plaats van verzet. En nu, in de periode na de oorlog, is de Dam natuurlijk uitgegroeid tot dé plaats van herdenking.

Ieder jaar op 4 mei komen duizenden mensen samen op het plein om te kijken naar de kranslegging, te luisteren naar de sprekers – maar vooral om met elkaar twee minuten stil te zijn. Het is elk jaar weer zo'n

bijzondere gebeurtenis en wie er eenmaal bij is geweest vergeet het nooit meer. Het is een waardevolle traditie en de manier waarop wij daar in Nederland invulling aan geven is uniek in de wereld. De Nationale Herdenking op de Dam is zo'n fenomeen, dat je bijna zou denken, dat 4 mei zich alleen hier afspeelt. Maar dat is toch bepaald niet het geval. 4 mei is een nationale gebeurtenis – met impact op het dagelijks leven in het hele land. Eén keer per jaar, op vier mei om acht uur 's avonds, staat alles en iedereen in Nederland twee minuten stil. Fietzers stappen af. Auto's zoeken tijdig een parkeerplaats. Alle treinen staan stil. Alle trams en bussen. Tussen tien vóór acht en vijf óver acht mogen vluchten vanaf de Nederlandse vliegvelden niet opstijgen en vliegtuigen die willen landen moeten op een hoogte van 2 kilometer wachten tot de plechtigheid is afgelopen.

De massale herdenkingen behoren inmiddels helaas ook tot de grootste veiligheidsoperaties voor de Nederlandse politie – en die opgave lijkt elk jaar zwaarder te worden. U weet dat zelf, want sinds enige tijd is het voor u verboden om vanaf het balkon de plechtigheid op de Dam gade te slaan. De herdenking van het einde van de oorlog is inmiddels zelf bijna een militaire operatie. Maar die logistieke opgave is natuurlijk niet het belangrijkste. Het belangrijkste is de manier waarop 4 mei in het hele land beleefd wordt. Tot in de kleinste plaatsen komen mensen samen om de

doden te gedenken. Bij gedenkstenen, bij het gemeentehuis, bij fusilladeplaatsen. Van het Noorden van Groningen tot het Zuiden van Limburg. Oude mensen in rolstoelen, jonge vaders met de kleine op de nek. Mannen en vrouwen. Mensen die hier geboren zijn en mensen die van elders komen. 4 mei is een web dat het hele land met elkaar verbindt.

Voor ons als Nationaal Comité is dat ook precies wat we beogen. De herdenking op 4 mei en de viering op 5 mei verbinden ons land. Samen herdenken we en samen vieren we de volgende dag massaal en in het hele land de vrijheid met het grootste eendaagse festival van het jaar: de veertien bevrijdingsfestivals. Met op ieder festival aandacht voor educatieve activiteiten, zoals ontmoetingen met jonge en oude veteranen, gesprekken over democratie en de rechtsstaat en colleges van inspirerende sprekers over het belang en de betekenis van vrijheid. De herdenking zoals we die nu kennen bestaat overigens pas 30 jaar. Pas in november 1987 is het Nationaal Comité opgericht, op initiatief van de regering die daarmee zei te streven naar 'vernieuwing en integratie'. Vernieuwing, omdat de bestaande afzonderlijke organisaties meest uit oudere mannen bestonden die soms wat weinig oog hadden voor de ontwikkelingen in de samenleving. En 'integratie', omdat tot die tijd 4 en 5 mei door verschillende comités werd georganiseerd.

En het bijzondere is, dat het toen eigenlijk voor het eerst was dat de regering het initiatief nam. Zeker, al direct na de oorlog werd besloten dat de dag van de bevrijding voortaan een nationale feestdag zou zijn. Maar de herdenking op 4 mei was geheel en al een particulier initiatief.

In het boek *De stilte en de storm*, dat in het voorjaar zal verschijnen, beschrijft de historica Ilse Raaijmakers hoe het begon. In Den Haag, bij de gereformeerde Hagenaar Jan Drop. Hij had in het verzet gezeten – samen met zijn vader en zijn broer. Zij werden allebei vermoord, maar Jan overleefde en een half jaar na het einde van de oorlog richtte hij de ‘Commissie Nationale Herdenking 1940-1945’ op, met als doel dat we voortaan elk jaar op 4 mei om 8 uur twee minuten stil zouden staan bij de gevallen. De naam Commissie Nationale Herdenking suggereerde overigens meer dan de werkelijkheid – de commissie bestond alleen uit Drop zelf, zijn vrouw en een vriend. Maar Jan Drop kreeg het wel voor elkaar. Zelf organiseerde hij elk jaar een bijeenkomst op de Waalsdorper vlakte. Maar door een oproep die hij via alle gemeenten van Nederland wist te verspreiden werd zijn voorbeeld op honderden plaatsen in het land gevolgd. Op initiatief van mensen zelf. Oud-verzetsstrijders, nabestaanden, bestuurders. Ze kwamen bij elkaar om hun omgekomen geliefden te herdenken, hun strijdmakkers, hun dorpsgenoten. En in de loop der jaren spaarden ze van hun bescheiden na-oorlogse salaris geld

bij elkaar voor lokale monumenten. In heel Nederland staan duizenden van zulke lokale herdenkingsplaatsen – bij elkaar meer dan 3800. Soms een beeldhouwwerk of naald, soms een plaquette in een muur, soms een bankje of een simpele steen. En bijna altijd geheel of gedeeltelijk betaald door de bevolking zelf. Ook het monument op de Dam is via een soort crowdfunding tot stand gekomen. In het boek *De stilte en de storm* staat terecht: ‘4 en 5 mei hebben vorm gekregen in de wisselwerking tussen overheid en civil society.’

Er is veel veranderd sinds die eerste decennia na de oorlog. Zoals gezegd: de regering toont nu meer betrokkenheid met 4 en 5 mei dan vroeger. Maar dat netwerk van mensen dat zowel in geld als in daden bijdraagt bestaat nog steeds. En juist dat draagt ook bij aan het draagvlak onder 4 en 5 mei. Door de inspanningen van duizenden vrijwilligers en de financiële bijdragen van vele particulieren en bedrijven is 4 en 5 mei wat het is: niet iets van de mensen in Den Haag maar van ons allemaal.

Dames en heren,

Het is alweer bijna 75 jaar geleden dat de oorlog ten einde kwam. De herdenking van 4 mei en de viering van 5 mei is sindsdien voortdurend in ontwikkeling. 4 mei heeft zich ontwikkeld van Jan Drop bij de

Waalsdorper vlakke tot aan de grote herdenking in de huidige tijd. Met als nieuwe loot aan de boom ons streven om ook inwoners van ons land die hier niet geboren zijn bij de herdenking te betrekken. Velen van hen weten immers ook heel goed wat oorlog betekent – en soms nog wel beter en indringender dan wijzelf.

De viering van 5 mei stak tegen de grote belangstelling van 4 mei vanaf het begin wat schraal af. De historicus Schaper noemde de geschiedenis van 5 mei zelfs ooit een 'lijdensgeschiedenis'. Eerst kregen mensen een middagje vrij, toen weer werd de viering samengevoegd met die van Koninginnedag – en als burgers festiviteiten wilden, dan moesten ze die zelf maar organiseren. Een uitbundig feest wilde het maar niet worden. Pas sinds de oprichting van het Nationaal Comité worden in het hele land bevrijdingsfestivals gehouden – waarmee 5 mei meteen het grootste festival van het jaar is geworden. En ja, het is de grote wens van het Nationaal Comité dat het nieuwe kabinet het initiatief zal nemen om van 5 mei nu eindelijk eens een echte jaarlijkse nationale vrije dag te maken. Een dag waarop het Parlement, de gemeente- en provinciehuizen hun deuren openen en laten zien hoe de democratie nu echt werkt. Dit jaar nam de Tweede Kamer al het voortouw door op 5 mei haar deuren te openen, speciaal voor grootouders en kleinkinderen. Vijfduizend bezoekers maakten van die mogelijkheid gebruik.

Er is kortom veel veranderd rond herdenken en vieren. Maar veel ook niet: de kern is natuurlijk al meer dan 70 jaar hetzelfde. Zo komen verandering en traditie toch weer samen. Precies zoals hier in de Grote Club. De Club die ooit begonnen is als opstandig gezelschap van patriotten, draagt nu trots het predicaat Koninklijk en ontvangt gastvrij de koning en koningin in haar midden. Aan sommige tradities hoef je natuurlijk niet eeuwig te hechten.

Ik hoop dat ik vandaag uw belangstelling voor de traditie van 4 en 5 mei heb kunnen versterken. Ik noemde u al het boek *De stilte en de storm*, waarin de geschiedenis uitvoerig staat beschreven. En hoewel het pas volgend jaar officieel verschijnt, krijgt u het vandaag al van ons cadeau. Met een fakkeltje – het symbool dat ons herinnert aan de offers die voor onze vrijheid zijn gebracht en de verantwoordelijkheid die wij allen hebben om de waarde van het leven in een open samenleving, van onze sterke democratie en rechtstaat, door te geven aan de volgende generatie.

Ik dank u voor uw aandacht.